# BOSHLANG‘ICH TA'LIM FANLARIGA DOIR LUG‘AT TUZISH

**Matupayeva Sh.Z. pf.f.d(PhD) -** CHDPU Maxsus pedagogika kafedrasi katta o‘qituvchisi
**Allambergenova Tumaris Nuratdinovna -** ChDPU Maxsus pedagogika:logopediya yo`nalishi 4- bosqich talabasi
**Nurumbetova Aydana Bazarbayevna -** ChDPU Maxsus pedagogika:logopediya yo`nalishi 4- bosqich talabasi

**Annotatsiya**

Boshlang‘ich ta’limda lug‘at tuzishning ahamiyati, uning o‘quvchilarning til rivojlanishiga, so‘z boyligini oshirishga va fanlarga oid tushunchalarni mustahkamlashga qanday ta’sir ko‘rsatishi haqida qisqacha ma’lumot beriladi.

**Kalit so‘zlar**: dialod, lug’at, fan, boshlang’ich ta’lim, tamoyil

Boshlang‘ich ta’lim fanlariga doir lug‘at tuzishning psixologik va pedagogik asoslari, o‘quvchilarning yosh xususiyatlari, lingvistik va didaktik tamoyillari tahlil qilinadi.

Lug‘at tuzishning metodik tamoyillari quyidalarini tashkil qiladi:

- Boshlang‘ich ta’lim fanlarining mazmuni va tuzilishi: Ona tili, matematika, tabiatshunoslik, tasviriy san’at, musiqiy ta’lim kabi fanlarning o‘ziga xos xususiyatlari va lug‘at tuzishda ularning roli.
- Lug‘at tuzishning didaktik tamoyillari: O‘quvchilarning yoshiga mos so‘zlar tanlash, tushunchalarni oddiy va aniq ifodalash, amaliy misollar va illyustratsiyalarni keltirish.
- Lug‘at tuzishning struktura va dizayni: Mikro va makrostrukturani tashkil etish, har bir so‘zning izohini, sinonim va antonimlarini, qo‘llanilish misollarini keltirish.

Boshlang’ich sinflarda lug‘at tuzishning metodik usullari mavjud. Ular quyidagilardan iborat:

- So‘zlarni tanlash va tasniflash: O‘quv dasturiga mos ravishda asosiy va qo‘shimcha so‘zlarni tanlash.
- Izohlarni yozish: Har bir so‘zning aniq va tushunarli izohini yozish, kerak bo‘lsa, rasm yoki diagrammalar bilan tushuntirish.
- Amaliy mashqlar va topshiriqlar: O‘quvchilarning yangi o‘rganilgan so‘zlarni mustahkamlash uchun turli topshiriqlar va mashqlarni ishlab chiqish.
- Lug‘atni interaktiv qilish: Elektron lug‘atlar yaratish, o‘quvchilarga interaktiv elementlar orqali o‘rganish imkoniyatini berish.

Boshlang’ich sinflarda lug‘at tuzishning amaliy ahamiyati juda katta. So‘z boyligini rivojlantirish: O‘quvchilarning yangi so‘zlarni o‘rganishi va ularni kundalik hayotda qo‘llay olish ko‘nikmalarini shakllantirish. Fanlarga oid tushunchalarni mustahkamlash: Har bir fan bo‘yicha asosiy tushunchalarni aniq va to‘g‘ri tushunishni ta’minlash. Til ko‘nikmalarini rivojlantirish: O‘quvchilarning yozma va og‘zaki nutqini rivojlantirish, tilni to‘g‘ri va samarali ishlatish ko‘nikmalarini oshirish. Kreativ

fikrlashni rivojlantirish: Yangi so‘zlar va tushunchalarni o‘rganish orqali o‘quvchilarning ijodiy fikrlash qobiliyatini oshirish.

Boshlang‘ich ta’lim fanlariga doir lug‘at tuzishning samarali bo‘lishi uchun quyidagi asosiy omillarga e’tibor qaratish zarur:

**O‘quv dasturi va fan mazmuni**

Lug‘at tuzishda boshlang‘ich ta’lim fanlarining o‘quv dasturi va mazmuni asos bo‘lib xizmat qiladi. Har bir fan bo‘yicha asosiy tushunchalar, atamalar va ularning izohlarini aniq belgilash lozim.

**2. O‘quvchilarning yosh xususiyatlari**

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining yoshiga mos so‘zlarni tanlash, ularning tushunish darajasini hisobga olish muhim. Lug‘atdagi izohlar sodda va tushunarli bo‘lishi kerak.

**3. Leksikografik tamoyillar**

Lug‘at tuzishda leksikografiya asoslariga amal qilish zarur. Har bir so‘z uchun aniq izoh, sinonimlar, antonimlar va qo‘llanilish misollarini keltirish tavsiya etiladi.

**4. Didaktik yondashuv**

Lug‘atni o‘quvchilarning faol ishtirokini ta’minlaydigan tarzda tuzish kerak. Interaktiv elementlar, mashqlar va topshiriqlar orqali lug‘atni o‘rganish jarayonini qiziqarli va samarali qilish mumkin.

**5. Texnologik vositalardan foydalanish**

Elektron lug‘atlar yaratish va ularni interaktiv qilish orqali o‘quvchilarning qiziqishini oshirish mumkin. Zamonaviy texnologiyalar yordamida lug‘atni multimedia elementlari bilan boyitish tavsiya etiladi.

Boshlang‘ich ta'lim fanlariga doir lug‘at tuzish va eshitgan dialogni tahlil qilish, o‘quvchilarning til ko‘nikmalarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Quyida boshlang‘ich ta'lim fanlariga oid ba'zi asosiy atamalarni rus, ingliz va o‘zbek tillarida keltiraman.

| **Boshlang‘ich ta'lim fanlariga doir lug‘at** | | |
|---|---|---|
| O‘zbekcha | Inglizcha | Ruscha |
| Maktab | School | Школа |
| O‘qituvchi | Teacher | Учитель |
| O‘quvchi | Student | Ученик |
| Dars | Lesson | Урок |
| Kitob | Book | Книга |
| Qog‘oz | Paper | Бумага |

Eshitgan dialogni tahlil qilish jarayonida quyidagi bosqichlarni amalga oshirish mumkin:

1. Dialogni Eshiting:

- O‘quvchilar berilgan dialogni diqqat bilan eshitishadi. Bu dialogda o‘qituvchi va o‘quvchilar o‘rtasidagi muloqot bo‘lishi mumkin.

2. Asosiy G‘oyalarni Ajratish:

- Dialogda muhokama qilinayotgan asosiy g‘oyalarni aniqlang. O‘quvchilar ushbu g‘oyalarni yozib olishlari kerak.

3. Savollar Berish:

- O‘quvchilarga dialogga asoslangan savollar beriladi:
- Kimlar ishtirok etdi?
- Dialogda qanday mavzular muhokama qilindi?
- Qanday savollar berildi va ularga qanday javoblar olindi?

4. Til Ko‘nikmalarini Tahlil Qilish:

- Dialogda ishlatilgan maxsus atamalarni va iboralarni tahlil qiling. O‘quvchilar bu atamalarni o‘z tillarida tarjima qilishlari va ularni kontekstda ishlatishlari kerak.

5. Muammo va Yechimlar:

- Agar dialogda biron muammo ko‘rinayotgan bo‘lsa, o‘quvchilar muammoni aniqlab, yechim taklif qilishlari so‘raladi.

6. Qayta Yozish:

- O‘quvchilar dialogni o‘z so‘zlari bilan qayta yozishlari yoki o‘z versiyalarini yaratishlari mumkin.

Boshlang‘ich ta'lim fanlariga oid lug‘at tuzish va eshitgan dialogni tahlil qilish, o‘quvchilarning til ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Bu jarayon orqali ular yangi atamalarni o‘rganadilar, muloqot qilish ko‘nikmalarini oshiradilar va fikrlarini ifodalashda mustaqil bo‘lishadi.

Boshlang‘ich ta’lim fanlariga doir lug‘at tuzish - bu o‘quvchilarning til rivojlanishiga, fanlarga oid tushunchalarni mustahkamlashga va umumiy ta’lim sifatini oshirishga qaratilgan muhim pedagogik vositadir. Lug‘at tuzishning ilmiy asoslari, metodik tamoyillari va usullari orqali bu jarayonni samarali tashkil etish mumkin.

**Foydalanilgan adabiyotlar:**

1. Adizova N.B., Jumayev R.X., Qo‘ldoshev R.A., Ismatov S.R. — Ona tili o‘qitish metodikasi (Buxoro, 2020). uniwork.buxdu.uz+1Renessans Edu+1

2. Qodirjon Abduhalilovich Abdurahimov - Lug‘at (Toshkent: Yangi asr avlodi, 2020). ResearchGate

3. Qurbanova U.A. — Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining nutqini o‘stirishda iboralarning o‘rni (Denov TPI, 2022). TDPU Library+5universalpublishings. com+5Zenodo+5

4. Matupayeva Sh.Z. Boshlang’ich ta’limda CLIL texnologiya. Darslik Chirchiq 2023

4. Yusupov J.Q. — Lug‘at (Toshkent: Yangi asr avlodi, 2020).